

XVII. YÜZYIL ŞÂİRİ SADÎKÎ'NİN MESNEVÎ'DEN SEÇME HİKÂYELER TERCÜMESİ

Sadık YAZAR*

ÖZET

Bu makalede; birçok metni akademik incelemelere konu olmuş veya konuyla ilgili yapılan çalışmalarda ismen de olsa yerini almış şerh ve tercüme edebiyatının -gördüğümüz kadarıyla- henüz duyulmamış yeni bir verimi olan *Sadîkî*'nin eseri tanıtılacak ve onun önemine değinilecektir. Bunun için öncelikle; Mesnevî tercüme ve şerhlerini toplu olarak inceleyen çalışmaların kısaca tanıtılması yapılacak, ardından da *Sadîkî*'nin eseri muhtelif başlıklar altında tanıtılıp kaynak metin ve benzeri tercümeyle kısmen de olsa karşılaştırılacaktır. Makalenin sonunda ise eserden seçilen örnek metinler yer alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sadîkî, Mesnevî'den seçme hikâyeler, Mesnevî tercüme ve şerhleri.

A TRANSLATION OF THE SELECTED STORIES FROM THE *MESNEVÎ* WHICH WRITED BY A XVII. CENTURY POET *SADÎKÎ*

ABSTRACT

In this article I will present a new work of *Mesnevî literature* (I mean the literary works which produced under the influence of *Mewlânâ*'s *Mesnevî-i Ma'nevî*) which authored by a XVII. century poet *Sadîkî* and explain its importance for it is an example production of the classical Turkish (Ottoman) literature and translations of *Mesnevî*. For this aim, I will take a glance at a few academical study that have been published on the translations and commentaries (sharh) of *Mesnevî*, firstly. Than I will try to present *Sadîkî* and give information about his work that is composed of some selected stories from the *Mesnevî*. In the end of the

* Arş. Gör., Fatih Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü, e-mail: syazar@fatih.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 4/7 Fall 2009

article, some Latinized texts from this work will take place.

Key Words: Sadikî, The selected stories from the Mesnevî, the translation and commentaries of the Mesnevî.

İlk müstakil verimini XIII. yüzyılda verdiği kesin olarak tevsik edilen¹ Anadolu sahası klâsik Türk edebiyatının beslendiği farklı kaynaklardan biri de, kendi adına kurumsallaştırılacak Mevlevîlik tarikatının zeminini oluşturan düşünceleri ve eserleriyle Mevlânâ'dır. Dîvân'ında yer alan şiirleri ve mensur eserlerindeki düşünceleriyle daha yaşadığı yüzyıldan itibaren çok geniş kesimleri etkileyen Mevlânâ, adeta kendi etrafında gelişecek bir edebiyatın oluşmasını ise özellikle Mesnevî-i Ma'nevî'sine borçludur. XIV. yüzyıldan itibaren Türkçe yazılan eserlerde Mesnevî'den iftiharla bahsedildiği gibi, onda yer alan bazı hikâyeler de tercüme edilmeye başlanmıştır. XV. yüzyıldan itibaren artık Mesnevî'nin; ilk elde kısmen, daha sonra tamamen, tercüme ve şerh edilmeye başlandığı, günümüze geldiğinde ise Mesnevî etrafında gelişen zengin bir "tercüme ve şerh edebiyatı"nın oluştuğu görülmektedir.²

Bu makalede; birçok metni akademik incelemelere konu olmuş veya konuyla ilgili yapılan çalışmalarda ismen de olsa yerini almış söz konusu şerh ve tercüme edebiyatının -gördüğümüz kadarıyla- henüz duyulmamış yeni bir verimi olan Sadîkî'nin eseri tanıtılacak ve onun önemine değinilecektir. Bunun için öncelikle; Mesnevî tercüme ve şerhlerini toplu olarak inceleyen çalışmaların kısaca tanıtılması yapılacaktır, ardından da Sadîkî'nin eseri muhtelif

¹ Burada kastedilen eser, *Behçetü'l-hadâyık* olup yazıldığı tarih tartışmalı olan *Tuhfe-i Mübârizî* değildir. Daha evvel yazıldığı yüzyıl tahmin edilmekle birlikte kesin yazılış tarihi bilinmeyen *Behçetü'l-hadâyık*'ın yazılış tarihi, doktora çalışmamız için yaptığımız kütüphane taramaları esnasında karşılaştığımız yeni bir nüshasıyla birlikte artık bilinmektedir. Süleymaniye Ktp. Yazma Başlıklar 4040 numarada bulunan bu nüshada, eserin yazıldığı tarihle beraber, kim tarafından ve nerede yazıldığına dair bilgiler de yer almaktadır. Buna göre eser; Fahrüddîn b. Mahmûd b. Hüseyin b. Mahmûd et-Tebrizî adlı biri tarafından 669/1270-71 yılında Kayseri Develi'de yazılmaya başlanmış, 685/1286-87 yılında da tamamlanmıştır. Türk dili ve edebiyatı çalışmalarına getirdiği yenilik ve önemin ele alındığı geniş bir tanıtım çalışması Mustafa Koç tarafından yapılmış olup neşredilmeyi beklemektedir.

² Mevlânâ ve Mesnevî'sinin Türk kültür ve edebiyatı üzerindeki etkisini irdeleyen birçok akademik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan örnekler için, <http://akademik.semazen.net/> adresli sitede ulaşılabilen Adnan Karaismailoğlu ve Bilal Kemikli'nin makaleleri ile yine burada yer alan bibliyografik çalışmalara müracaat edilebilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

başlıklar altında tanıtılıp kaynak metin ve benzeri tercümelemlerle kısmen de olsa karşılaştırılacaktır. Makalenin sonunda ise eserden seçilen örnek metinler yer alacaktır.

Mesnevî Tercüme ve Şerhlerini Toplu Olarak Ele Alan Çalışmalara Kısa Bir Bakış

Son döneme kadar, Mesnevî tercüme ve şerhlerini toplu olarak konu edinen bir akademik çalışma yapılamamıştı. Daha çok söz konusu tercüme ve şerhlerin müstakil olarak ele alındığı tanıtma, inceleme ve metinlerin Latinize edilmesi şeklindeki bilimsel çalışmalar yapılmıştı. Bu tür çalışmalar bugün de devam etmekte olup Mesnevî şerh ve tercümelerinin teker teker ele alınıp incelenmesi süreci henüz tamamlanamamıştır. Bu çalışmalardan sonradır ki 2000'li yılların başından itibaren Mesnevî tercüme ve şerhlerinin toplu olarak, gerek makale gerekse kitap bazında incelenmeye başlandığı görülmektedir.

Hasibe Mazioğlu'nun 1973'te sunduğu "Mesnevi'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri" başlıklı bildirisi hariç³, görebildiğimiz kadarıyla konuyla ilgili yapılan ilk toplu çalışma İsa Çelik'in 2002 yılında yayımladığı "Mevlânâ'nın Mesnevi'sinin Tercüme ve Şerhleri" başlıklı makalesidir. Çelik bu makalesinde, Mesnevî'yi kısaca tanıttikten sonra, Mesnevî'nin önce tercümelerini daha sonra da şerhlerini kronolojik sırasına göre çok kısaca tanıtmıştır. Çelik birkaç tercüme ve şerhi gözden kaçırdığı gibi, bu tanıtımların çoğunu ilgili kaynakların verdiği bilgileri derleyerek yapmış, bazı eserlerin ise sadece nüsha bilgisini vermekle yetinmiştir.

İsa Çelik'in bu makalesinden sonra, bu konuda şu ana kadar yapılan en derli toplu çalışmayı yapan İsmail Güleç'in konuyla ilgili ilk çalışmalarından olan "Türk Edebiyatında Mesnevi Tercüme ve Şerhleri" başlıklı makalesi gelmektedir. Güleç de Mevlânâ ve Mesnevî hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, önce Mesnevî'nin tercümelerini daha sonra da şerhlerini kronolojik sırasına göre birer paragrafla tanıtmaya çalışmıştır. Güleç'in bu makalesi az sonra tanıtacağımız kitabındaki gibi yoğun bir kütüphane taraması sürecinden geçmediği için bazı tercüme ve şerhlerin tespit edilemediği görülmektedir. Aynı yazar tarafından 2004 yılında "Türk Edebiyatında Cezîre-i Mesnevî Şerhleri" ve 2006 yılında da "Mevlânâ'nın Mesnevi'sinin Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler" başlıklı iki makalesi daha yayımlanmıştır. Güleç bu iki makalesinde Mesnevî'nin tercüme ve şerhlerini daha sınırlı bir çerçevede ele almış ve ilk

³ Mazioğlu'nun bu çalışması da Mesnevî'nin tüm şerh ve tercümelerini değil başlığından da anlaşılacağı üzere bunların bir bölümünü konu edinmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

çalışmasına oranla daha doyurucu bilgiler vermiştir. Güleç'in bu iki çalışması, daha sonra yazacağı kitabında uygulayacağı metodun ilk adımlarının görülmesi bakımından da önemlidir.

Mesnevî tercüme ve şerhlerini toplu olarak ele alan bir diğer çalışma da Ahmet Topal'ın 2007 yılında kaleme aldığı "Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri" başlıklı makalesidir. Topal'ın bu "manzum" kelimesiyle sınırlandırılmış çalışmasında; önce kısaca Mesnevî hakkında bilgi verilmiş daha sonra da önce manzum tercüme daha sonra da manzum şerhler kısaca tanıtılmıştır.

Mesnevî Tercüme ve Şerhleri üzerinde, kitap bazında yapılan ilk çalışma, Şener Demirel'in 2005 yılında yayımladığı "Dinle Neyden: Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri Üzerine Bir Çalışma" başlığını taşıyan kitabıdır. Bir Giriş ve üç bölümden oluşan bu çalışmanın *Giriş* bölümünde Mevlânâ'nın hayatı ve eserleri hakkında nispeten genişçe bilgi verildikten sonra Mesnevî'nin tespit edilebilen Türkçe tercüme ve şerhleri isimleri zikredilmek suretiyle sıralanmıştır. Mesnevî'nin Doğu ve Batı dillerindeki tercüme de aynı şekilde ismen kaydedildikten sonra, ilk 18 beyit şerhlerinin esasını oluşturan ney ve 18 sayısı hakkında genel bilgiler verilmiştir. Giriş bölümünden sonra gelen I. bölümde ise, öncelikle tespit edilebilen 29 Mesnevî şârihi hakkında bilgi verildikten sonra Mesnevî şerhleri hakkında bilgi vermek amacıyla "Mesnevî şerhlerinin kaynakları", "Şerhlerde İzlenen Metot" ve "Şerh Düzeni" şeklinde üç ana başlık açılmıştır.

Kitabın ikinci bölümü ise ele alınan şerhler üzerinde yapılan incelemelerden oluşmaktadır. Bu bağlamda şerhlerdeki bazı sembolik unsurlar, şerhler arasındaki benzerlik ve etkilenmeler ile ilk 18 beytin kompozisyonu incelenmiştir. Kitabın inceleme sayılacak kısmı bu II. bölümle sona ermiştir. III. bölümde ise Sürûrî'nin Farsça şerhi de dâhil olmak üzere, tespit edilebilen 29 Mesnevî şerhindeki ilk 18 beytin şerhlerinin transkripsiyon alfabesiyle Latinize edilmiş metinleri yer alır.

Demirel, çalışmasının bu ilk baskısını 2009 yılında yaptığı ikinci bir baskı ile güncelleştirmiştir. Bu ikinci baskı ile birlikte, bazı bilgiler güncelleştirildiği gibi, bazı yeni bilgiler de eklenmiştir.

Mesnevî'nin tercüme ve şerhlerini toplu bir şekilde değerlendiren son çalışma ise İsmail Güleç'in 2008 yılında yayımlanan "Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri" başlıklı kitabıdır. Konuyla ilgili yapılan en geniş çalışma hüviyetinde olan bu kitap, bir giriş ile 5 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Mesnevî hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Mesnevî'nin isimleri, yazılış sebebi, beyit sayısı, Mesnevî'yi okuma biçimleri, Dârü'l-mesnevîler ve Mesnevî'nin yedinci cildi meselesi gibi konular üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde ise Mesnevî hikâyeleri ile Mesnevî'nin kaynakları muhtelif başlıklar altında incelendikten sonra Mesnevî'ye yapılan tenkitler değerlendirilmiştir.

İkinci bölümden itibaren asıl konuya girilmiş ve önce Mesnevî tercümelemeleri, araştırmacının oluşturduğu bir sınıflandırma dâhilinde tanıtılmaya başlanmıştır. Güleç'in tasnifinde önce Mesnevî'nin tamamına yapılan tercümelemeler, manzum ve mensur olarak ikiye ayrılmıştır. Daha sonra ise ilk dönem tercümelemeleri, kısmen düzenli yapılan manzum tercümelemeler ve seçme tercümelemeler şeklinde üç alt bölümde Mesnevî'nin tercümelemeleri tanıtılmaya devam edilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümünü ise Mesnevî'ye yapılan şerhler oluşturmaktadır. Şerhleri de tasnif eden Güleç, önce Mesnevî'nin tamamına yapılan şerhleri, daha sonra ise Mesnevî'nin bir bölümüne yapılan şerhleri "Beyit sayısına göre yapılan şerhler" ve "Belli bir bölüme yapılan şerhler" şeklindeki iki bölümde tanıtmaktadır. Şerhlerin tasnifinde üçüncü sırada bulunan şerhler ise Mesnevî'den yapılan intihab şerhleridir. Bu bölümde başta Yûsuf Sîne-çâk'in *Cezîre*'si olmak üzere, muhtelif kişilerin Mesnevî'den yaptığı müntehaplar ve bunların şerhleri tanıtılmaktadır. Bu bölümün dördüncü ana başlığını ise dîbâce şerhleri oluşturmakta olup, bu bölümde sadece Mesnevî'nin mensur dîbâcesine yapılan şerhler ele alınmıştır. "Mesnevî'nin birkaç beytine yapılan şerhler" de tanıtıldıktan sonra ilk 18 beyit şerhleri incelenmektedir. Mesnevî şerhlerinin tanıtıldığı bu bölümün 7. ve sonuncu bölümünü ise Mesnevî'den seçilen beyitlere beş beyit ilavesiyle yapılan 3 şerh çalışması tanıtılmaktadır.

Kitabın dördüncü bölümünü Mesnevî sözlükleri, beşinci bölümünü ise tercüme ve şerhi olduğu söylenen şahıslar oluşturmaktadır. Güleç'in çalışması bir sonuç bölümünden sonra yararlanılan kaynakların gösterildiği geniş bir bibliyografya ve kısmî bir dizinle sona ermektedir.

Güleç Mesnevî tercüme ve şerhlerini tanıtırken daha önce birkaç makalesinde uygulamaya çalıştığı yöntemi kullanır. Bu bağlamda öncelikle tanıttığı eserin müellifi/mütercimi hakkında varsa kısaca bilgi verir. Daha sonra ise eser hakkında, şekil ve muhtevalarını göz önünde bulundurarak birtakım açıklamalarda bulunup bu açıklamaları somutlaştıracak örnek bir metni alıntılar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız Güleç'in bu çalışması, Mesnevî tercüme ve şerhlerini konu edinen en geniş ve güncel bir çalışma olması bakımından önemlidir. Güleç'in çalışmasını özgün hale getirip onu daha önce konuyla ilgili yapılan bilimsel çalışmalardan farklı kılan en önemli özelliği ise söz konusu tercüme ve şerhlerin muhtelif özelliklerine göre sınıflandırılmış olmasıdır. Güleç kitabını yoğun bir kütüphane tarama sürecinden sonra hazırladığı için daha önce yapılan çalışmalarda adı geçmeyen birkaç yeni Mesnevî tercümesi ve şerhini tanıttığı gibi birkaç tanesini de gözden kaçırmıştır. Nitekim bu makalede tanıtılacak olan Sadîkî'nin çalışması da –araştırmacının elinde olmadığını sandığım sebeplerden ötürü- gözden kaçmıştır. Güleç'in çalışması, hakkında bilgi verilen eserlerin bizzat görülerek tanıtılıp nüsha bilgilerinin verilmesi bakımından da önemlidir.

Mesnevî'den Seçme Hikâyelere Kısa Bir Bakış

Mesnevî, yazıldığı tarihten itibaren muhtelif şekillerde Türkçeye tercüme edilmiştir. Tamamı manzum ve mensur olarak tercüme edildiği gibi bir kısmının da düzenli olarak çevrildiği görülmektedir. Bunun yanında, Mesnevî'den seçme tercüme de yapılmıştır. Hikâye veya konularına göre yapılan bu seçme tercüme, 19. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır. Anadolu sahası Türk edebiyatının ilk dönem temsilcileri tarafından da buna benzer Mesnevî'den bir veya birden fazla hikâyenin tercüme edildiği görülmekteyse de bunlar Mesnevî'den seçme hikâyeleri tercüme etmek için yazılmış müstakil eserler olmayıp farklı bir gaye ile telif veya tercüme edilen eserlerin içine serpiştirilen hikâye tercümeleridir. Bu bağlamda; Gülşehrî (ö. 1317'den sonra) *Mantuku't-tayr*'in tercümesi olan *Gülşennâme*, Âşık Paşa (ö. 1332), *Garîbnâme*, Ahmedî (ö.1412) *İskendernâme*, Hatiboğlu (ö. 1430'dan sonra) *Letâyifnâme*, Ârif (ö. 1438'den sonra), *Mürşidü'l-ibâd*, Dervîş Hayâlî (ö. 1449'dan sonra) *Ravzatü'l-envâr*, Lokmânî Dede (ö. 1519) *Menâkıb-ı Mevlânâ* adlı eserinde Mesnevî'den birkaç hikâyeyi tercüme etmiştir. Dede Ömer Rüşenî ise Mesnevî'deki "Mûsâ ile Çoban" hikâyesi ile ilk 18 beytin konusunu teşkil eden neyin hikâyesini genişleterek müstakil eserler kaleme almıştır. (Güleç, 2008: 88-104)

Bu makalede tanıtılacak olan Sadîkî'nin eseri dışında, Mesnevî'deki hikâyeleri seçip müstakil bir eser oluşturan ilk isim XIX. yaşadığı bilinen Fazlullâh Rahîmî'dir. *Gülzâr-ı Hakikat* isimli eserinde, Mesnevî'nin ilk üç cildinden toplam 146 hikâyeyi seçip tercüme ettiği bu eserini bastırılmıştır. Rahîmî'den sonra Galatasaray Mektebi'nin emekli Farsça muallimlerinden Hoca Abdülmuhsin Mesnevî'deki bir hikâyeyi seçip tercüme etmiş ve bu seçme

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

tercümesini bastırmıştır. XX. Yüzyıla gelindiğinde, bu Arap harfli iki seçme hikâye tercümesinden başka, Latin harflerle yapılan birçok seçme hikâye tercümesi yapılmıştır ki bu gibi çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. (Güleç, 2008: 119-21)⁴

Sadîkî'nin eseri bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde, onun tercümesinin Mesnevî'den yapılan seçme hikâye tercümeleri arasında yer alması gerektiğini düşünmekteyiz. Zira Sadîkî, ne Mesnevî'nin tamamını ne de belli bir kısmını düzenli olarak tercüme etmiştir. O Mesnevî'nin tüm (6) ciltlerinden seçtiği hikâyeleri tercüme etmiştir.

Sadîkî ve Mesnevî'den Seçme Hikâye Tercümesi

Mesnevî'deki hikâyeleri tercüme eden Sadîkî'nin hayatına dair elimizde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Şair, eserinde de mahlasını verdiği "Muhlisundur **Sadîkî** bî-çâre / Mübtelâ kaldı gamda âvâre" şeklindeki beyit dışında kendisi hakkında doğrudan bilgi vermemekle birlikte, yaşadığı dönemi çıkartmamızı sağlayacak bir ipucu da vermektedir. Bu ipucu, eserin giriş bölümünde bulunan "der-medh-i Sultân-ı selâtîn-i cihân sâye-i Rahmân hazret-i Sultân Murâd Hân – ebbede Allâhu devletehü ilâ intihâi'd-devrân" başlıklı devrin padişahının methedildiği bölümdür. Şair bu bölümde, padişahı mübalağalı ifadelerle övmekle beraber onun tam kimliğini vermemektedir:

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Zıll-ı Hak mesned-i benî Âdem
Rûşenâ-yı memâlik-i 'âlem

Mecma'u'l-'ilmi merkezü'l-'ulemâ
Mefharü'l-halki melce'ü'l-gurabâ

Gevher-i bahr-ı lutf u kân-ı kerem
Melik ü mâlik-i rikâb-ı ümem

Şu'le-i şem'-i dîde-i a'yân
Sâye-i Hak u pertev-i rahmân

Dâfî'u'z-zulm ü kâmi'u'l-küffâr
Mâlikü'l-fazl u sâhibü'l-îsâr

Nev-cüvân tâli'i derûnı münîr
Fikr ü tedbîr içinde ammâ pîr

⁴ Mesnevî'deki seçme hikâye tercümelerinin kısa tanıtımı için İsmail Güleç'in bahsi geçen eserinin 118-134 sayfaları arasına bakılabilir.

Hoş geçer sâyesinde Halk-ı Hudâ
 Halledallâhu mülkehü ebedâ
 Sâyesi tâb-ı zâlîme hâ'il
 Ma'na fehm it ki keyfe medde'z-zıll
 Sâhibü'l-cüd u Hâdimü'l-haremeyn
 Hâmî-i dîn-i seyyidü'ş-şakaleyn
 Kahramân-heybet ü Sikender-dem
Fâtih-i milket-i diyâr-ı 'Acem
Ne 'Acem şark u garbı sertâser
 Eyledi cümle halkı beste-kemer
 Bârekallâh şevket ü 'izzet
 Dünyâ turdukça irmesün âfet
 Lutfi dâyim sehâsı bî-pâyân
 Kefî yanında katredür 'ummân
 Câmı bahr-ı 'ulûm-ı rabbânî
 Zâtı memlû umûr-ı sultânî
 Bundan artuk olur mı feth ü zafer
 Tutdı âfâkı hükmi sertâser
 Hokka-i la'li dürc-i mercânî
 Merhem-i cân içinde pinhânî
 Lebleri gonca-i cinân-ı kerem
 'Ârızından nümûne bâğ-ı İrem
 Ey şeref burcınıñ nazargâhı
 Ma'rifet taht u bahtınıñ şâhı
 Devr-i 'adlünde şimdi hâs u 'âm
 Buldılar cümle intizâm u nizâm
 Çıkdı eflâke gulgul-ı dâduñ
'İrki kat' oldı ehl-i ilhâduñ
 Sâyeñi üstümüzden irmeye Hak
 Her seher zâhir olduğınca şafak (5a-b)

Yukarıdaki beyitlerde bahsi edilen Sultân Murâd'ın hangi Murâd olduğu doğrudan anlaşılmamaktaysa da, bu beyitlerde bazı ipuçları da bulunmuyor değildir. Bunların başında padişahın Acem mülkünü fethettiğini belirten "Kahramân-heybet ü Sikender-dem / **Fâtih-i milket-i diyâr-ı 'Acem**" şeklindeki beyittir. Bilindiği üzere İran'ı fetheden padişah IV. Murâd'dır. Nitekim "Çıkdı eflâke gulgul-ı

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/7 Fall 2009*

dâduñ / ‘**Irkı kat’ oldu ehl-i ilhâduñ**’ şeklindeki beytin özellikle ikinci mısraı da padişahın bu fethini anımsatmaktadır.

IV. Murâd’ın İran’a yaptığı seferlerden ikincisi 1635 yılında yapılan antlaşma ile son bulunduğu göz önünde bulundurulursa Sadîkî’nin 17. yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır. (Yılmazer, 2006: XXXI/180-82) Bu bilgi çerçevesinde biyografik kaynaklar tarandığında “Sadîkî” mahlaslı bir şair ile karşılaşılacakla birlikte, “Sâdikî” veya “Sâdik” mahlasını kullanan birkaç şair bu biyografik kaynaklarda yer almaktadır. Ancak yaptığımız araştırma neticesinde elimizdeki eserin söz konusu mahlasları taşıyan şairlerden birine ait olabileceğine dair bir ipucu bulamadık.

Sonuç olarak; Mesnevî’den seçme hikâyeleri tercüme eden Sadîkî, 17. yüzyılda –IV. Murad devrinde- yaşamış bir şairdir. Bunun dışında, onun hayatını aydınlatacak başka bilgilere şu an itibarıyla sahip değiliz.

Sadîkî’nin Eseri

Sadîkî’nin tek nüshasına ulaşılabilen eseri Süleymaniye Ktp. / Lala İsmail 393 numarada bulunmaktadır. Eserin bugüne kadar tespit edilememesi ve konuyla ilgili yapılan çalışmalarda yer almaması kanaatimizce eserin kayıt bilgileriyle ilgili olsa gerektir. Zira eserin müellifi belli olmasına karşın yazar bölümüne herhangi bir kayıt girilmemiş ve eser adına da “Hikâyât-ı Mesnevî’den Tercüme” şeklinde bir kayıt girilmiştir.

Nüsha Tavsîfi

Sadîkî’nin eseri, 144 yaprak olup sonu eksiktir. Ia’da “Ahmed Necîb” adına tarihsiz bir temellük kaydı ile eserin adı ve Türkçe bir beyit bulunmaktadır. Ib yaprağı boş olan nüshanın Ila yaprağında okunamayan bir mühür ile “Mehmed b. Hüseyin” adına bir temellük kaydı vardır. Aynı sayfada eserin ismi ile bazı karamalar bulunmaktadır. Iib yaprağında ise Farsça beyitler vardır. Ia’da ise eserin ismi ve “Çemenistân ebyâtındandır” başlıklı mesnevî nazım biçimindeki şâiri belirsiz bir manzume yer almaktadır. Aynı sayfada “Merhûm Lâlâ İsmâ’îl Efendinin teberrüken cennet-mekân ü Firdevs-âşiyân Sultân Abdülhamîd Hân hazretlerinin kütüphanelerine vakf eylediği kütüb-i nefisedür” şeklindeki vakıf kaydının bulunduğu bir mühür vardır.

Nüsha son taraftan eksik olduğu için istinsahına dair kayıtlar da bulunmamaktadır. Ölçüler: 180x110;123x60 Yazı türü: ta’lik. Satır sayısı: 15. Kâğıt: sarımtırak, aharlı, filigranlı Avrupa kâğıt. Tezhip Özellikleri: Ib’de içi boş yıldız zeminli bir serlevha vardır. Bu

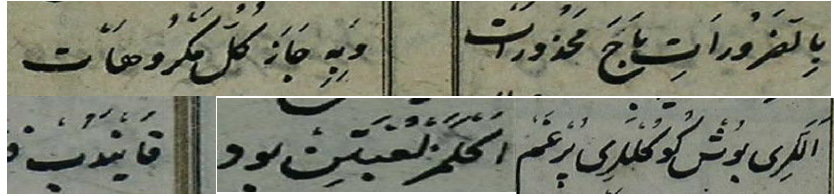
Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

serlevhanın etrafında mavi zemin üstünde yıldız mürekkeple çizilmiş hatâyî ve rûmî motifler bulunmaktadır. Bu serlevhanın hemen üstünde de aynı renk ve motiflere sahip tuğları olan bir mihrâbiyye bölümü vardır. Nüshadaki tüm cetveller yıldızlı olup başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Nüshada İmla Özellikleri

Sadîkî'nin tercümesinde, imlâ özellikleri bakımından birkaç hususun göze çarptığı görülmektedir. Bunların başında, yazılışları aynı olup da farklı okunmaya müsait kelimelerde –özellikle Türkçe asıllı olanlarda- ve Arapça iktibaslarda genellikle harekeleme sistemine başvurulması gelmektedir. Bu özelliğin nüsha boyunca devam ettiği görülmektedir. Kaynak metinden kesilerek aşağıya yapılandırılmış metinler bu duruma örnek olarak gösterilebilir:



Nüshada g veya ñ sesini veren kef harfinin üzerine üç nokta konularak belirtildiği görülür:



Nüshada, yazar tarafında mı yoksa müstensih tarafından mı yapıldığı anlaşılmayan bazı düzeltmelerin de sayfa kenarına veya düzeltmenin yapıldığı kelimenin altına çıkmalar yapılarak gösterildiği görülmektedir:

Leb-i deryâda bir gün ol server (sultân)

Oturup hırkasın dikerdi meger (diker ol an) (90a)

Eserin Biçim ve Muhteva Özellikleri

Mesnevî nazım biçimiyle kaleme alınan Sadîkî'nin eserinde bu nazım biçiminin klâsikleşmiş bölümlerinden biri olan “Sebeb-i te’lif” bölümü veya ona denk gelebilecek bir bölümün bulunmaması, bizi şairin eseri hakkında verdiği muhtemel bilgilerden mahrum kılmaktadır. Eser sondan eksik olduğu için de şairin bu bilgileri verebileceği “hâtîme” bölümünden de istifade edemiyoruz.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009

Eserin ismi kütüphane kaydında “Hikâyât-ı Mesnevî’den Tercümeler” şeklinde geçmekte ise de; bunun, eserin fişini hazırlayan tarafından eserini konusu dikkate alınarak verildiği kolaylıkla anlaşılmaktadır. Yoksa metinde bu kaydı destekleyecek herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Biz de metinde eserin adına yönelik olarak herhangi bir bilgi ile karşılaşmadık; ancak eserden önceki boş yapraklarda yani Ia ve IIa’da bulunan “Kenzü’l-garâib-i Sadîkî” şeklindeki kayıt ile nüshanın zahriyyesinde yani Ia yaprağında bulunan “Bahru’l-garâib li-Sadîkî” şeklinde iki ayrı kayıt bulunmaktadır. Eldeki metinde bu isimlendirmeleri teyit edecek herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte, bu kayıtların eserin elimizde bulunmayan muhtemel hâtıme bölümünden alınmış olabileceği yüksek ihtimal dâhilindedir.

Sadîkî’nin eseri, mesnevi nazım biçiminde, aruzun “fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün” kalıbıyla yazılmış olup mesnevî nazım biçiminin gelenekselleşmiş giriş bölümleriyle başlamaktadır. Arapça beyitlerin yoğun olduğu bir tevîd, münâcât, Hz. Peygamber ve dört büyük halifenin na’tı ile devrin padişahı Sultân Murâd’ın medhiyesi bu giriş bölümlerini oluşturmaktadır.

Bu giriş bölümlerinden sonra, “Ehl-i dünyâ hakikatde kimlerdür anuñ beyânındadır” başlığını taşıyan bölümde, şair dünya malının gelip geçici olduğunu asıl zenginliğin gönülde olması gerektiğini ifade ederek zâhirde varlıklı olan kimselerin de hakikat ehli olabileceklerini belirttikten sonra bu söylediklerine uygun olarak “Dîn ü dünyâyı cem’ iden pâdişâhuñ hikâyetidür” başlığını taşıyan bir kıssaya yer verir ki bunun Mesnevî’nin dışındaki bir metinden iktibas edildiği anlaşılmaktadır.

Sadîkî bundan sonra Mesnevî’den seçtiği hikâyeleri çevirmeye başlar. Tablo 1’de de görüleceği üzere eserinde irili ufaklı toplam 60 hikâyeye yer veren şair, bunların 58 tanesini Mesnevî’den almıştır. Bunların yanında, Mesnevî’den seçilen hikâyelerin arasında geçen 3 ayet ile 6 hadisin tefsiri de çevrilmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Tablo 1

Hikâye Başlıkları ⁵	Sadıkî'nin Tercümesindeki Yeri	Mesnevî'deki Yeri
Din ve dünyayı cem' eden padişah	41-195	Mesnevî dışından
Padişah ve hasta cariye	196-465	36-215/ I. cilt
Her Hususta Hadd-i Edebden Tecavüz Etmenin Kabâhati (Yahudilere İnen Sofra)	286-302	80-92/ I. cilt
Zekâtın Menfaatleri Hakkındaki Hikâye	303-333	Mesnevî dışından
Bakkal ve Papağan Hikâyesi	466-504	245-320/ I. cilt
Hiristiyanlara Olan Gazabından Dolayı Günahsız Bir Çocuğu Öldüren Yahudi Padişahın Hikâyesi	505-626	741-900/ I. cilt
Hz. Peygamber'in Adını Alayla Anan Adamın Ağzının Çarpılması hikâyesi	570-583	813-823/ I. cilt
Hz. Hüd zamanında vâki' olan Rüzgarın kıssası	610-626	854-868/ I. cilt
Arslan ve av hayvanları	627-943	900-1366/ I. cilt
Azrail'in bakışından korkan adamın hikâyesi	661-679	957-971/ I. cilt
Hüdhüd hikâyesi	832-864	1203-1234/ I. cilt
Kaza'nın Hz. Âdem'in Gözünü Bağlaması	865-882	1235-1263/ I. Cilt
Kayser'in elçisinin Hz. Ömer'in kerametlerini görmesi Hikâyesi	951-1026	1391-1547/ I. Cilt
Tacir ile papağan hikâyesi	1027-1143	1548-1848/ I. Cilt
İhtiyar çalgıcının mezarlıkta Allah için çeng çalması hikâyesi	1144-1337	1913-2222/ I. Cilt
Hz. Peygamber'in Ashab'dan Birinin Cenazesine Katılması ve orada yağın gayb yağmuru	1169-1218	2012-2071/ I. Cilt
Hannâne Direğinin İnlemesi	1258-1277	2113-2154/ I.Cilt
Hz. Peygamber'in Mucize Göstermesi – Ebu Cehil-	1278-1288	2154-2160/ I.Cilt
Cömert Halifenin Kıssası	1355-1363	2244-2251/ I.Cilt
Bedevî ile karısı hikâyesi	1364-1703	2252-2932/ I.Cilt
Bir nahivci yani gramerci ile gemicinin hikâyesi	1671-1692	2834-2851/ I.Cilt
Kurt ile tilkinin aslanın maiyyetinde ava gitmeleri hikâyesi	1704-1768	3012-3122/ I.Cilt
Yol arkadaşının Hz. İsa'dan kemikleri diriltmesini istemesi	1769-1795	140-500/II.Cilt (arada birkaç hikâye var)
Hasımın Savaş Alanında Hz. Ali'ye Tükürmesi ve Hz. Ali'nin Onu Öldürmekten vazgeçmesi	1796-1848	3720-4003/I.cilt (arada birkaç hikâye daha var)
Bir Köylünün Gecenin Karanlığında Kendi Öküzü Zannıyla Arslanı Okşamayı	1849-1869	501-511/ II.Cilt
Sofilerin semâ için bir misafir sofinin eşeğini satmaları	1870-1946	512-581/ II.Cilt
Sultan Mahmud'un ü Ayaz'ı Bir	1947-2076	4040-4237/ V.Cilt

⁵ Hikâyelerin isimlendirmesi ve beyit numaralarının verilmesinde Şefik Can'ın "Mesnevî Hikâyeleri" ile Amil Çelebioğlu'nun Nahîfî'nin tercümesini hazırladığı "Mesnevî-i şerif: manzum Nahîfî tercümesi" isimli eserinden yararlanılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

cevherle İmtihan etmesi		
Bir Padişahın iki köle alıp bunların akıllarını sınaması	2077-2166	839-1592/II.Cilt (arada birçok hikâye var)
Padişahın doğanı ile kocakârının hikâyesi	2167-2210	2627-2655/ IV.Cilt
Bir Bahçıvanın sûfi, fakîh ve alevîyi birbirinden ayırıp yalnız bırakması	2211-2287	2167-2211/II.Cilt (arada birçok hikâye var)
Hz. Peygamber'in Hasta Bir sahabeyi ziyaret edip ona dua etmeyi öğretmesi	2288-2377	2141-2507/II.Cilt (arada başka hikâyeler var)
"Hastalığımda niçin benim halimi hatırlımı sormaya gelmedin?" diye Allah'ın Hz. Musa'ya vahy etmesi	2300-2313	2152-2166/II.Cilt
Allah dostlarının cesetlerinin bozulmasından sonra oturdukları ve namaz kıldıkları yerlerin temiz olması	2314-2327	II. cilt
Gemide hırsızlıkla suçlanan bir dervişin kerametleri	2328-2357	3478-3500/ II.Cilt
İbrahim Edhem'in deniz kıyısında gösterdiği kerametler	2358-2386	3210-3340/II.Cilt (araya başka bir hikâye girmiştir)
Farenin devenin yularından tutup çekmesi	2387-2411	3436-3452/II.Cilt
Meyvesinden yiyenin ölmeyeceği bir ağacı arayış	2412-2450	3641-3680/II.Cilt
Padişahın kendisine hediye verdiği bir şairin hikâyesi	2451-2539	1156-1239/IV.Cilt
Şehzade ile büyücü kadının hikâyesi	2540-2665	3085-3241/IV.Cilt
Ayaz'ın çarık ve postalı için bir hücre bina etmesi hikayesi	2666-2903	1856-2148/V. Cilt
Mecnûn'un ayrılık derdinden hastalanması	2775-2820	1999-2019/V.Cilt
Aşık ile Ma'sûkun ittihadı	2821-2841	2019-2048/V.Cilt
Hz. Ömer zamanında birisinin, kaşındaki beyaz kılı Ramazan hilâli sanması	2904-2929	112-121/II.Cilt
Uzun bir ayrılığa düşmüş bir âşığın hikâyesi	2930-3022	4749-4809/III.Cilt + 40-352/ IV.Cilt
Nasûh tevbesinin hikâyesi	3023-3130	2226-2337/V.Cilt
Hz. İsa'nın duasıyla zarar ehlinin kurtuluşa ermesi	3050-3067	Muhtemelen bir beyitlik değinme genişletilmiş
Devamlı Tevbesini Bozan Kişinin hikâyesi – Tilki ve eşek hikâyesi-	3131-3433	2325-2381/V.Cilt
Atların Arasına koyulan yaralı eşeğin hikâyesi	3179-3217	2361-2380/V.Cilt
Bir zâhidin tevekkül denemsi hikâyesi	3246-3269	2401-2418/V.Cilt
Taklid hakkında bir devenin kıssası	3305-3312	2439-2482/V.Cilt
Bir müslümanın bir mecusiye dine davet etmesi	3434-3582	2911-3249/V.Cilt (arada birçok hikâye var)
Halkın ihtiyarı	3486-3501	3057-3075/V.Cilt
Cebrî'nin cevabı hikâyesi	3502-3582	3076-3109/V.Cilt
Bâyezîd-i Bestâmî zamanında vaki olan bir olay –Bir kafire Müslüman ol dediklerinde onun verdiği cevap-	3583-3603	3355-3365/V.Cilt
Kötü sesli müezzinin hikâyesi	3604-3647	3366-3407/V.Cilt
Mekkâre kadının hikâyesi –Bir kadının kocasına "eti kedi yedi" demesi	3648-3672	3408-3437/V.Cilt
Şeyh Muhammed Serrezi-i Gaznevi'nin hikâyesi	3673-3781	2666-2810/V.Cilt
Bir âşığın sevgilisini beklerken uykuya	3782-3873 ...	593-607/VI.Cilt

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

dalması		
Konuk hikâyesi	...3816-1873	3656-3716/V.Cilt

Sadîkî'nin, Mesnevî'den seçip tercüme ettiği hikâyeleri hangi kıstasa göre tercih ettiğine dair, elimizdeki metinde bir bilgi bulunmamaktadır. Eserdeki hikâyelerin Mesnevî'nin muhtelif ciltlerinde yer alması ve bunların herhangi bir konu etrafında kümelenmemesi gibi hususlar göz önünde bulundurulursa, hikâyelerin seçiminde şairin kişisel zevkinin/beğenisinin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

Sadîkî, Mesnevî'nin tüm ciltlerinden hikâyeler seçerken ciltler arası bir sıraya/düzene bağlı kalmamıştır. Tablo 1'de görüleceği üzere; I. Ciltten bir hikâyeyi çevirirken II. Ciltteki bir hikâyeye atlayıp tekrar I. Cilde dönmüş, V. Ciltteki bir hikâyeden sonra II. Ciltteki bir hikâyeye atlayabilmiştir. Sözün kısası Sadîkî eserine aldığı hikâyeleri tercüme ederken Mesnevî ciltlerinin sırasına bağlı kalmamıştır. Seçilen hikâyelerin ciltlere göre dağılımı şu şekildedir:

Tablo 2

I.cilt	II. cilt	III. cilt	IV. cilt	V. cilt	VI. cilt
21	13	1(IV.ciltte tamamlanmıştır)	4	18	1

Bilindiği üzere Mesnevî'de yer alan hikâyeler, müstakil bir şekilde yazılmış değildir. Çerçeve hikâye tekniğiyle iç içe birkaç hikâye bulunduğu gibi bu hikâyelerin arasında ayet ve hadis tefsileri ile genellikle hikâyenin sonunda verilen mesaj bölümleri de bulunmaktadır. Sadîkî'nin çevirisinde Mesnevî'nin bu özelliğine bağlılık noktasında da bir tutarlılığın olmadığı görülmektedir. Şair, genellikle Mesnevî'nin metnine riayet ederek çevirdiği hikâyeler arasında bulunan başka hikâyelere, ayet ve hadis tefsirlerine ve hikâyenin sonunda verilen mesaja da yer verdiği gibi, bazen de bu hususa dikkate etmeyerek seçtiği hikâyeyi müstakil olarak tercüme eder. Her iki duruma örnek vermek gerekirse; Sadîkî Mesnevî'nin ilk iki ana hikâyesini tercüme ederken Mesnevî'nin metnine bağlı kalarak aradaki kıssalar ile her iki hikâye sonunda bulunan mesaj bölümlerine de yer verir. Bunun yanında aynı ciltte yer alan "Tâcir ile Papağan" hikâyesi tercüme edilirken, hikâye arasında bulunan Ferîdüddîn-i Attâr ve Senâî'nin sözlerinin yorumu ile Hz. Mûsâ'nın Firavun'un sihirbazlarına sopayı önce atmalarını teklif etmesiyle ilgili olan bölüm atlanmıştır.

Başlıkların Çevirisinde Kaynak Metne Bağlılık

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Sadîkî, Mesnevî'den seçtiği hikâyeleri tercüme ederken kaynak metinde bulunan ana ve ara başlıkları da çevirerek metnine alır. Tercümesinin birkaç yerinde kaynak metinde bulunmadığı halde yeni bir başlık kullanan şair, bu istisna teşkil edecek birkaç uygulama dışında, kaynak metne bağlı kalarak sadece tercüme edilen bölümlerdeki başlıkları kullanmıştır.

Şair bu başlıkları Türkçeye çevirirken Mesnevî'deki başlıkları birebir tercüme etmekten ziyade, onların anlamını serbest bir şekilde Türkçeye aktarmaya çalışır. Şairin genel tutumu böyle olmakla beraber yer yer kaynak metindeki başlıktan anlam olarak uzak bir başlığı seçtiği görülür. Aşağıdaki tabloda her iki duruma da örnek olabilecek kullanımları bulmak mümkündür.

Kaynak Metinde	Sadîkî'nin Metninde
Hikâyet-i âşık şüden-i pâdişâh ber-kenîzekî ve harîden-i û râ ve rencür şüden-i kenîzek ve tedbîr-i pâdişâh der-mu'âlece-i û râ	Bir pâdişâh-ı 'adâlet-penâh kasd-ı sayd için süvâr oldukda yolda bir duhterînün ahtere sayd olup anı iştirâ itdigidür
Zâhir şüden-i 'ac-z-i hakîmân ez-mu'âlece-i kenîzek ber-pâdişâh ve rûy-âverden-i pâdişâh be-dergâh-ı hudâ-yı ta'âlâ ve hâb-dîden-i pâdişâh mübeşşir-i gaybî-râ ve yâften-i tabîb-i ilâhî ve hâsil şüden-i murâd-ı û	Etibbâ mu'âleceden 'âciz olup ve pâdişâh dergâh-ı 'alâya ve bârgâh-ı a'lâya yüz tutup kâdiyü'l-hâcât dan hâceti revâ oldığıdır
Ez-hudâvend-i veliyyü't-tevfik der-hâsten-i tevfik-i ri'âyet-i edeb der-heme hâlhâ ve pân kerden-i vehâmet-i zararhây-ı bî-edebî	Her husûsda hadd-i edebden tecâvüz etmenin kabâhati beyânındadır
Mülâkât-ı pâdişâh bâ-ân tabîb-i ilâhî ki der-hâbeş beşâret dâde bûdend be-mülâkât-i û	Hâbda gördüğü tabîb-i ilâhiye pâdişâhun mülâkât oldığıdır
Bürden-i pâdişâh ân tabîb-râ ber ser-bîmâr tâ hâl-i û râ bîned	Hasta tabîb-i ilâhiyi ['ilâc] için bîmârün katına iletdüğüdür
Halvet talebîden ân velî ez-pâdişâh cihet-i der-yâften-i renc-i kenîzek	Duhterün marazın bilmek için ol velî'nün halvet taleb itdigidür
Der-yâften-i ân velî renc-râ ve 'arz kerden-i renc-i û râ piş-i pâdişâh	Ol veliyy-i kâmil duhterün marazın anlayup pâdişâha arz itdigidür
Firistâden-i pâdişâh resûlân-râ be-Semer kand be-âverden-i merd-i zergar	Sadîkî'nin metninde bu başlığa yer verilmemiştir.
Beyân-ı ân ki küşten ve zehr dâden-i merd-i zergar be-işâret-i ilâhî bûd	Ol tabîb-i ilâhî'nün merd-i zergere zehr virüp anı katl itdüğü işâret-i ilâhî ile oldığını beyân ider

Sadîkî'nin Tercümesinin Kaynak Metinle Karşılaştırılması

Sadîkî, Mesnevî'den seçtiği hikâyelerin tercümesinde, ana hatları bakımından tercüme ettiği asıl hikâyenin akışına bağlı kalmıştır. Bununla birlikte o, kaynak hikâyedeki her bir beyti yine bir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009

beyitle tercüme etmemiş, çoğunlukla bir genişletmeye başvurmuştur. Özellikle karakter tanıtımı ve olay/meکان betimlemelerinde sıkça başvurulan bu genişletmede, kaynak metinde bir beyit içinde verilen anlam hedef metinde iki veya daha fazla beytin içine yayılmıştır. Hal böyle olunca; çoğunlukla tercüme edilen hikâyenin beyit sayısı Sadîkî'nin metninde artmaktadır. Örneğin Mesnevî'nin beşinci cildinde yer alan “Oduncunun eşeğinin Arap atlarına özenmesi” hikâyesi, kaynak metinde 21 beyitken Sadîkî'nin metninde 39 beyit tutmaktadır.

Sadîkî'nin çevirisini yaparken insan veya insan dışındaki varlıkların tanıtımında, kaynak metni genişlettiğini söylemiştik. Bu genişletme yapılırken, kaynak metinde bulunmayan bir anlam eklendiği gibi, kaynak metinde bir beyitte yer alan anlamın iki veya daha çok beyte yayıldığı da görülmektedir. Mesnevî'nin ilk hikâyesi olan “Padişah ve hasta cariyeye” hikâyesindeki padişahın tanıtımı, kaynak metinde bir beyitle yapılmışken Sadîkî'nin metninde dört beyitle yapıldığı gibi kaynak metinde padişaha atfedilmeyen bazı özellikler de eklenmiştir:

Tablo 4

Kaynak Metinde	Sadîkî'nin metninde
بود پادشاهی در زمانی پیش از این ملك دنيا بودش و هم ملك دين	‘Ahd-i evvelde bir şeh-i ‘âdil ‘Adli vâfî fazîleti kâmil Zâhiren genc ü mülke mâlik idi Lîk ma’nâda merd-i sâlik idi Çoğ idi mâlî bahşîşi mezbûl Râyı ma’kûl u irâdeti makbûl ‘İlmi kâmil ‘amelde merd-i dilîr Velî dâna idi derûmî münîr (8b)

“Oduncunun eşeğinin Arap atlarına özenmesi” başlıklı Mesnevî'nin beşinci cildinde yer alan hikâyedeki eşeğin tanıtımı da bu durum için örnek gösterilebilir:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Tablo 5

Kaynak Metinde	Sadîkî'nin metninde
بود سقایی مرورا یک خری گشته از محنت دو تا چون چنبری	Mübtelâ pür-belâsı devrânun Bir belâ-keş fakîr sakkânun
پشتش از بار گران صد جای ریش عاشق و جویان روز مرگ خویش	Bir harı var idi katı lâgar Eylemiş kâmetin belâ çenber
جو کجا از کاه خشک او سیر نی در عقب زخمی و سیخی آهنی	Çekdügi yük ziyâde ağır idi Sırtı on yirde belki yağır idi
	Cev degül görmemiş toyınca saman Bî-nevâlıktan oldu hâli yaman
	Arpa derdinden öyle oldu za'îf Bir salıncak gibi zâr u nahîf
	Dembedem âh iderdi zâr u hazîn 'Âşık-ı rûz-ı merg idi miskîn

Manzum bir metni yine manzum olarak, vezin ve kafiye gibi ölçütler dâhilinde çevirmek zor bir iş olup buna başvuran birçok mütercimim hayli zorlandığı görülmektedir. *Kasîde-i Bânet Su'âd*, *Kasîde-i Bürde*, *Kasîde-i Münferice* gibi özellikle Arapça manzumelerin çevirilerinde belirgin bir şekilde ortaya çıkan bu zorluğun bir neticesi olarak, kaynak metindeki kelimelere karşılık bulmada ve kaynak metindeki anlamın tam ve doğru olarak hedef dile aktarımında zorluk çekildiği görülür. Mütercimlerin bu zorluk karşısında başvurdukları en pratik yol, kaynak metindeki kelimeleri aynen almaktır. Bahsi geçen bu zorluk Mesnevî'nin manzum tercümelerinde de görüldüğü gibi Sadîkî'nin tercümesinde de, yukarıda örnek verilen Arapça metinlerin çevirilerindeki kadar olmamakla birlikte, yer yer bu duruma örnek olabilecek kullanımlar bulunmaktadır. Aşağıda Sadîkî'nin Mesnevî'nin metninde geçen kelimeleri aynen almasına örnek olabilecek beyitler bulunmaktadır:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Mesnevi	sadiki
در شجاعت شیر ربانیستی در مروت خود که داند کیستی (3841/C.I)	Şîr-i rabbânîsin şecâ'atde Kût-ı rahmânîsin sehâvetde (68a)
عمرها بایست تا دم پاک شد تا امین مخزن افلاک شد (146/C.II)	Niçe müddet gerek nefis ola pâk Ola hem râz-ı mahzen-i eflâk (66b)
کر کلی کیرد بکف خاری شود ور سوی یاری شود ماری شود (154/C.II)	Gül tutarsa elinde hâr ola ol Kendi yârün katında mâr ola ol (67a)
ولوله افتاد اندر خانقه کامشبان لوت و سماعت و شره (528/C.II)	Lût için oldılar be-gâyet şen Tutdılar hânkâhı velveleden (70b)

Tablo 6

Bu bahiste sonuç olarak; Sadîkî'nin Mesnevî'den seçtiği hikâyelerin tercümesinde birebir tercümeden ziyade serbest tercüme yolunu tercih ettiğini söyleyebiliriz. O tercüme ettiği hikâyenin temel akışını bozmamakla birlikte, kaynak metindeki anlamı açarak/genişleterek çevirmeye çalışmıştır. Bunun neticesinde kaynak metindeki kelimelere Türkçe karşılık bulmada çok fazla zorluk çekmemiş ve seçtiği hikâyeleri, genel olarak tam ve anlaşılır bir şekilde hedef dile aktarmayı başarmıştır. Sadîkî'nin tercümesinin kaynak metinle karşılaştırıldığı örnek metinler için ekteki tablolara bakılabilir.

Eserin Dili ve Edebî Değeri

Sadîkî, Mesnevî'den seçtiği hikâyeleri birebir değil de serbest tercüme yoluyla çevirdiği için, eserinde kullandığı dil, kelime hazinesi bakımından kaynak metne fazla bağımlı olmayan sade bir dildir. O genellikle kaynak metindeki kelimelere Türkçe veya Türkçeleşmiş kelimelerden karşılık bulabildiği için, çevirisinin metni –diğer birçok manzum tercümede görüldüğü gibi- açıklanmaya muhtaç derecede muğlak değildir. Sadîkî'nin çevirisinde kullandığı kelime hazinesinin kısmî bir göstergesi olması bakımından Mesnevî'nin ikinci cildinde bulunan “Meyvesinden yiyenin ölmeyeceği bir ağacı arayış” başlıklı hikâyenin tercümesini kullandık. Sadîkî bu hikâyenin tercümesinde toplam 368 kelime kullanmıştır. Bunların 157'si Türkçe, 133'ü Arapça, 78'i de Farsça asıllı kelimelerden oluşmaktadır. Arapça asıllı kelimelerin çoğu “nakl, zamân, ârif, mukîm hayât, bâkî, fenâ, haber, ebed, ikbâl, seyyâr, âkıbet, iklîm, memleket, muhâl” gibi bugün bile kullanmaya devam ettiğimiz Türkçeleşmiş kelimeler olup “garîb” diye

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009

nitelendirilebilecek kelimelere neredeyse hiç yer verilmemiştir. (Bkz. Örnek metin 1)

Mesnevî'nin I. cildinde yer alan "Nahivci ile Gemicî" hikâyesini manzum olarak çeviren Gülşehrî (ö. 1317'den sonra), Nazmî (ö. 1701), Nahîfî (ö. 1738) ve Şâkir'in (ö. 1836) metinlerini, Sadîkî'nin aynı hikâyenin tercümesi ile karşılaştırdığımızda, Sadîkî'nin kullandığı dilin Gülşehrî'ye oranla daha kapalı ve kaynak metne daha fazla bağımlı olduğunu gözlemlerken diğer üç mütercime göre ise daha sade ve kaynak metne daha az bağımlı olduğunu görmekteyiz. (Bkz. Tablo 12)

Sadîkî'nin kullandığı dil, özellikle hikâyelerin girişlerinde görülen birtakım tanıtım bölümleri dışında, edebî olmaktan uzak basit bir dildir. Bahsi geçen bölümler dışında edebî sanatlara fazla yer vermeyen Sadîkî'nin, şâirlik kabiliyetinin çok iyi olmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

Bu makalede, klâsik Türk edebiyatının önemli bir bölümünü teşkil eden Mesnevî şerh ve tercüme edebiyatının yeni bir verimi olan Sadîkî'nin Mesnevî'den seçtiği hikâyelerin tercümesinden oluşan eseri tanıtılmıştır. Mesnevî'den seçilen hikâyelerin tercüme edilmesiyle oluşturulan bu eser, bu yönüyle, klâsik Türk edebiyatındaki ilk eser olma özelliği arz etmektedir. Mevcut bilgilere göre, bu özelliğini XIX. yüzyıla kadar (Fazlullâh Rahîmî'ye kadar) da devam ettirmiştir.

Mesnevî nazım biçimiyle yazılan eserde, Mesnevî-i Ma'nevî'den seçilen 58 tane irili ufaklı hikâyeye serbest bir şekilde tercüme edilmiştir. Genellikle kaynak metindeki beyitlerin genişletilerek Türkçeye aktarıldığı eserde; kaynak metindeki anlam, sade sayılabilecek bir dille anlaşılır bir şekilde hedef dile aktarılmıştır. Dilinin sadeliği ve çevirinin maksadını ifa etmesi bakımından başarılı addedilebilecek eser, edebî yönü dolayısı ile ise çok kuvvetli değildir.

KAYNAKÇA

- CAN, ŞEFİK, *Mesnevî Hikâyeleri*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2005.
- CAN, Yusuf Kenan, *Nazmî Mehmed Efendi'nin Mesnevî Tercümesi*, İstanbul, Fatih Üniversitesi, SBE, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi), 2009.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, *Mesnevi-i şerif: manzum Nahîfî tercümesi (3 cilt)*, İstanbul, Sönmez Neşriyat, 1967.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

- ÇELİK, İsa, “Mevlânâ'nın Mesnevi'sinin Tercüme ve Şerhleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 19 (2002), s.71-94
- Çuhadar-zâde Hoca Seyyid Mehmed Şâkir Efendi, *Manzum Mesnevî Tercümesi* (7 defter), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 6308.
- DEMİREL, Şener, *Dinle Neyden, Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri Üzerine Bir Çalışma*, Ankara, Araştırma yayınları, 2005, 2. Baskı: Elazığ, Manas Yayınları, 2009.
- GÜLEÇ, İsmail, “Türk Edebiyatında Mesnevi Tercüme ve Şerhleri”, *Türklük Bilgisi Araştırmaları: Kaf Dağının Ötesine Varmak*, S.2 (2003), s.161-76.
- GÜLEÇ, İsmail, “Türk Edebiyatında Cezîre-i Mesnevî Şerhleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, S.24 (2004), s.159-79.
- GÜLEÇ, İsmail, “Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler”, *İlmî Araştırmalar: Dil ve Edebiyat İncelemeleri*, S. 22 (2006), s. 135-154.
- GÜLEÇ, İsmail, İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul, Pan yayıncılık, 2008.
- MAZIOĞLU, Hasibe, “Mesnevi'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri”, *Bildiriler, Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslar arası Mevlânâ Semineri 15-17 Aralık 1963*, Ankara, s. 275-296.
- Sadıkî, *Kenzü'l-garâib? [Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi]*, Süleymaniye Kütüphanesi / Lala İsmail 393.
- TOPAL, Ahmet, “Mesnevi'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.32 (2007), s.39-51.
- YAVUZ, Kemal, *Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr'ı (Gülşen-nâme) – Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma- (2 cilt)*, Ankara, Kırşehir Valiliği Kültür Yayınları, 2007.
- YILMAZER, Ziya, “Murad IV”, *TDVİA*, İstanbul, 2006.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

**KAYNAK METİNLE KARŞILAŞTIRMALI ÖRNEK
METİNLER**

Tablo 7

Bakkal ve Papağan Hikâyesi (18a-19b)	
Mesnevî	Sadîkî'nin tercümesi
بود بقالی و او را طوطئ خوش نوایی سبز و کویا طوطئ	Mısır şehrinde bir ulu bakkâl Ana Hak virmiş idi vâfir mâl
بر دکان بودی نکهبان دکان نکته کفتی با همه سودا کران	Bir güzel tûtîsi var idi melîh Dür-i ma'nâ kelâmı nutkı fasîh
در خطاب آدمی ناطق بدی در نوای طوطیان حاذق بدی	Nükte söyledî ehl-i 'irfâna Çok letâyîf okurdı yârâna
خواجه روزی سوی خانه رفته بود بر دکان طوطی نکهبان نمود	Hoş tekellüm kılurdı nâtk idi Tûtîler revnakında hâzık idi
کریه برجست ناکه از دکان بهر موشی طوطیک از بیم جان	Hâce bir gün anı kodı gitdi Ya'nî dükkâna pâsbân itdi
جست از سوی دکان سویی کریخت شیشه های روغن کل را بریخت	Geldi dükkâna bir 'aceb gürbe Şîre benzer mehîb idi turfe
از سوی خانه بیامد خواجه اش بر دکان بنشست فارغ خواجه اش	Gürbeden korkusından itdi gürîz Çıkdı bir şîşe üzre çâpük ü tîz
دید پر روغن دکان و جامه چرب بر سرش زد کشت طوطی کل ز ضرب	Revgan-ı gül tururdı anda meger Şîşe sındı döküldi zîr ü zeber
روزه کی چندین سخن کوتاه کرد مرد بقال از ندامت آه کرد	Hâce dükkâne geldi çün fi'l-hâl Göricek bildi kim nedür ahvâl
ریش بر میکند و می گفت ای دریغ کاکتاب نعمتم شد زیر میغ	Yandı hışm âteşi dilinde o dem Kakıyup urdı başına muhkem
دست من بشکسته بودی آن زمان چون زدم من بر سر آن خوش زبان	Darbdan tûtînin kel oldı seri Hâcenün toldı kan ile cigeri
هدیه ها می داد هر درویش را تا بیابد نطق مرغ خویش را	Niçe müddet tekellüm itmedi ol Merd-i bakkâlun oldı gönli melûl
بعد سه روز و سه شب حیران و زار بر دکان بنشسته بود حیران و زار	Dir idi necm-i bahtum oldı siyâh İrdi ahşâma gündüzüm nâgâh

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

با هزاران غصه و غم کشت جفت که عجب این مرغ کی آید بگفت	Andan evvel kesilmiş olsa elüm Yeg idi şimdi bundan ise ölüm
می نمود آن مرغ را هر کون شکفت تا که باشد اندر آید او بگفت	Üç gün üç gice hâce bî-çâre Kaldı hayrân u zâr u âvâre
جولقی سر برهنه در کزشت با سر بی مو چو پشت طاس و طشت	Çok letâyif beyân iderdi latîf Tâ ki güftâr ide o murg-ı şerîf
اندر آمد گفت طوطی آن زمان بانگ بر درویش زد که ای فلان	Çârşûdan geçerdî bir abdâl Yoğ idi mû başında tâs misâl
از چو ای کل با کلان آمیختی تو مکر از شیشه روغن ریختی	Anı gördükde tûfî-i hoş-kâl Çağırup merde didi ey abdâl
تو قیاسش خنده آمد خلق را کو چو خود پنداشت صاحب دل را	Gül yağî şîşesi ufatmışsın Kendüni sen kelâna katmışsın
کار پاکان را قیاس از خود مکیر کر چه ماند در نوشتن شیر و شیر	Hande kıldı anun kıyâsına halk Bir olur mı anunla sâhib-i delk
جمله عالم زین سبب کمراه شد کم کسی زابدال حق آگاه شد	Câyiz olmaz kıyâs-ı nefis itmek Kendüni anlarunla bahs itmek
همسری با انبیا برداشتند اولیا را همچو خود پنداشتند	Sîr ü şîrûn kitâbeti birdür Asl-ı ma'nâları mugâyirdür
گفته اینک ما بشر ایشان بشر ما و ایشان بسته خوابیم و خور	Bu sebebden kim oldu halkun işi Bilmez abdâl-ı Hakkı degme kişî
این ندانستند ایشان از عما هست فرقی در میان بی منتها	Satdılar evliyâyâ rehberlik Tutdılar enbiyâyâ hem-serlik
هر دو کون زنیور خوردند از محل لیک شد زان نیش و زان دیکر عسل	Bize benzer didiler ol da beşer Yolda yürür bizüm gibi yir içer
هر دو کون آهو کیا خوردند و آب زین یکی سرکین شد و زان مشک ناب	Göremez dîde pür-dalâletdür Anlarun farkı bî-nihâyetdür
هر دو نی خوردند از یک آبخور این یکی خالی و آن پر از شکور	Bir çiçekden alur iki zembûr Biri nîş ü biri safâ vü sürûr
صد هزاران اینچنین اشباه بین فراقشان هفتاد ساله راه بین	Her iki ney bir âb içinde biter Biri hâlî birisi pür-sükker
این خورد کردد پلیدی زو جدا وان خورد کردد همه نور خدا	Cümle bir otdan otlar âhû-yı çîn Biri müşk olur biri sergîn
این خورد کردد همه بخل و حسد وان خورد زاید همه نور احد	Niçe yüzbin bunun gibi emsâl Oldı ortada fark-ı vâzıha dâl
این زمین پاک و آن شورست و بد این فرشته پاک و آن دیوست و دد	Bunun olur ta'âmı renc ü 'anâ Olur anun gıdâsı nûr-ı Hudâ

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009

هر دو صورت کر بهم ماند رواست آب تلخ و آب شیرین را صفاست	Bu yir olur ziyâde buhl u hased Olur anun dilinde 'aşk-ı Ahad
جز که صاحب ذوق که شناسد بیاب او شناسد آب خوش از شوره آب	Bu zemîn-i latîf o şûre vü bed Bu ferîştedür ol la'în-i ebed
سحر را با معجزه کرده قیاس هر دو را بر مکر پندارد اساس	Şekli benzerse birbirine n'ola Âb-ı telhûn de var yüzünde safâ
ساحران موسی از استیزه را بر کرفته چون عصای و عصا	Sâhib-i zevk olan kaçan kıla nûş Âb-ı şîrîni şûreden ide hûş
زین عصا تا آن عصا فرقیست ژرف زین عمل تا آن عمل راه شکر ف	Urdı Mûsâ öninde dem sihre Bilmedi farkın anların küfre
لعنة الله این عمل را در قفا رحمة الله آن عمل را در وفا	Sihr ü i'câzı sandılar birdür Bilmediler farkı zâhirdür
245-320/ I. cilt	Bu 'amel kanda ol 'amel kanda Bu ebed mürde ol ebed zinde La'netullâh bunun içinde müdâm Rahmet-i Hak anun katında tamâm

Tablo 8

Gemide hırsızlıkla suçlanan bir dervişin kerametleri (89a-90a)	
Mesnevî	Sadîkî'nin tercümesi
بود درویشی درون کشتی ساخته از رخت مردی پشتی	Bir geminün içinde bir dervîş Dili dâna idi mübârek kiş
یاوه شد همیان زر او خفته بود جمله را جستند و او را حم نمود	Keştîde zâyi' oldı kîse-i zer Tuymadı andan ol uyurdu haber
کین فقیر خفته را جویم هم کرد بیدارش ز غم صاحب درم	Cümlesin gördiler soyup yek yek Bâkî dervîşe kaldı ancak şek
کاندرین کشتی چر مدان کم شدست جمله را جستیم نتوانی تورست	Sâhib-i zer anı uyandırdı Gönlin incitdi nâra yandırdı
دلغ بیرون کن برهنه شوز دلغ تاز تو فارغ شود او هام خلق	Didi şimdi güm oldı bir hemyân Yokladuk cümle bunları yeksân
گفت یا رب مر غلامت راخسان متهم کردند فرمان در رسان	Şüphemüz sende kaldı el uralum Hırkanı sen dahi çıkar görelüm
چون بدر آمد دل درویش ازان سر بیرون کردند هر سو در زمان	Didi yâ rab bendeni haslar Müttehim kıldı bu denî kesler

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

صد هزاران ماهی از دریای ژرف در دهان هر یکی دری شگرف	Bir meded eyle ey Hudâ-yı kerîm Rahmeti çok 'inâyet ıssı rahîm
هر یکی دری خراج ملکتی کز الهست این ندارد شرکتی	Derd-i dilden çün eyledi âhı Âbdan baş çıkardı çok mâhî
در چند انداخت در کشتی و جست مر هوا را ساخت کرسی و نشست	Niçe bin mâhîler çıkardı ser Tutar ağzında her biri gevher
خوش مربع چون شهان بر تخت خویش او فراز اوج و کشتی اش به پیش	Bunca bin mâhî bunca dürr-i yetîm Her biri bir harâc-ı mülk-i 'azîm
گفت رو کشتی شمارا حق مرا تا نباشد باشما دزد کدا	Atdı keştîye hayli dürr ü güher Sıçradı fevrî keştîden server
تا کرا باشد خسارت زین فراق من خوشم جفت حق و با خلق طاق	Kürsî düzdi hevâda merdâne Ana geçdi oturdı mîrâne
نی مرا او تهمت دزدی نهد نی مهارم را بغمازی دهد	Keştî alçakda kaldı ol bâlâ Bendesin böyle hıfz ider Mevlâ
بانگ کردند اهل کشتی کای همام از چه دادنت چنین عالی مقام	Didi siz 'azm idün bizümle ilâh Hıfz ider rahm idince bendeyi şâh
گفت از تهمت نهادن بر فقیر وز حق آزاری پی چیزی حقیر	Sû'-i zan itdünüz sağır ü kebîr Görünüz düzd olur mu merd-i fakîr
حاش لله بل ز تعظیم شهان که نبودم بر فقیران بد کمان	Hakk-ıladur benüm kamu kârum Yokdur âdemde gayrı kes yârum
آن فقیران لطیف و خوش نفس کز پی تعظیمشان آمد عیس	Uğruluk töhmetin bana rahmân Eylemez anla sen bunı ey cân
آن فقیری بهر پیچاپیچ نیست بل پی آنکه بجز حق هیچ نیست	Çağırup ehl-i keştî kıldı kelâm Didiler ey büzürg ü merd-i hümâm
متهم چون دارم آن ها را که حق کرد امین مخزن هفتم طبق	Neden oldı sana bu gûne me'âl Neden oldı sana bu 'izzet ü hâl
متهم نفست ونی عقل شریف متهم حسست نی نور لطیف	Didi ol töhmet oldı asl-ı sebeb Vâsıl itdi beni bu 'izzete Rab
نفس سوفسطائی آمد میزنش کس زدن سازده نه حجت گفتنش	Böyledür bunların karârı 'ayân İtme hergiz fakîre zann u gümân
معجزه ببند فروزد آن زمان بعد از آن کوبید خیالی بود آن	İtmem ol kavme sû'-i zan aslâ Bilürem anlarunladur Mevlâ
در حقیقت بود آن دید عجب چون مقیم چشم نامد روز و شب	Nice ben zan idem o sultâna Ola vâsıl künûz-ı rahmâna
کان عجب زین حس دارد عار و ننگ	Tâ ki heftüm tıbak semâya emîn

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009

<p>كى بود طوس اندر چاه تنگ تا نكوبى مرمر ا بسپار كو من ز صديك كويم و آن هم چو مو 3478-3500/II. Cilt</p>	<p>Kıla Hak hazreti o merdi yakın Müttehim fi'l-hakika nefsi-i hasis Rûh dâyim letâfet içre nefis Müttehim olmadan beridür rûh Rûh ister hemîşe feth ü fûtûh Lâyık-ı töhmet ol denî vü kesîf Lâyık olsun mı cürme nûr-ı latîf Anlurun nefsi mübdel olmışdur Nûr ile cân u gönli tolmışdur Olmaz anlarda kibr ü gill ü hased Nûrdur anlurun derûni ebed</p>
---	--

Tablo 9

Mekkâre kadının hikâyesi –Bir kadının kocasına “eti kedi yedi” demesi (136b-137b)	
Mesnevî	Sadîkî'nin tercümesi
بود مردی کد خدا او را زنی سخت طناز و پلید و ره زنی	Suht mekkâre bir zen-i tannâz Hîle bâbında ferd idi mümtâz
هر چه آوردی تلف کردیش زن مرد مضطر بود اندر تن زدن	Eri ni'met getirse çekse ta'ab Anı zâyî' kılurdu yok yire hep
بهر مهمان گوشت آورد آن معیل سوی خانه با دو صد جهد طویل	Aldı mihmân için bir ... et Cümlesin eyledi telef 'avret
زن بخوردش با کباب و با شراب مرد آمد گفت دفع نا صواب	Eri geldi kaçan sü'âl itdi Def' için hîle kıldı âl itdi
مرد گفتش گوشت کو مهمان رسید پیش مهمان لوت می باید کشید	Didi şimdi bu gürbe ekl itdi Ben haber tuymadın alup gitdi
گفت زن این کره خورد آن گوشت را گوشت دیگر خر اگر باید ترا	Didi imdi terâzûyi al gel Bileyim sözünde yok midur halel
گفت ای ایبک ترازو را بیار کره را من برکشم اندر عیار	Gürbeyi çekdi gördi nısf men Goşt hem nısf men idi andan
بر کشیدش بود کره نیم من پس بگفت آن مرد کای محتال زن	Didi bu gürbe nısf mende 'ayyâr Goşt hem ol 'ayyâra buldı karâr
گوشت نیم من بود افزون یگ سئیر هست کره نیم من هم ای سئیر	Gürbe ise bu eger goşt kanı Goşt ise ye n'oldı gübreye di
این اگر کره است پس آن گوشت کو ور بود این گوشت کو کره بجو	Bâyezîd ol ten ise cân nedür Cân ise cism-i nâtûvân nedür

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009

<p>بایزید ارا این بود آن روح چیست ور ولی آن روحست این تصویر کیست</p> <p>حیرت اندر حیرتست ای یار من این نه کار تست نی هم کار من</p> <p>هر دو او باشد ولیکن ریع زرع دانه باشد اصل و آن که پره قرع</p> <p>حکمت این اضداد را بیست ای قصاب این گردان با گردنست</p> <p>روح بی‌قالب نداند کار کرد قالبت بی‌جان فسرده بود و سرد</p> <p>قالبت پیدا و آن جاننت نهان راست شد زین هر دو اسباب جهان</p> <p>خاک را بر سر زنی سر نشکند آب را بر سر زنی در نشکند</p> <p>گر تو می‌خواهی که سر را بشکنی آب را و خاک را بر هم زنی</p> <p>چون شکستی سر رود آیش به اصل خاک سوی خاک آید روز فصل</p> <p>حکمتی که بود حق را ز ازدواج گشت حاصل از نیاز و از لجاج</p> <p>3408-3437/V.Cilt</p>	<p>Bunda hayret ziyâdedür ey yâr Bana düşmez sana dahi bu kâr</p> <p>İkısîdür sözümde itme gümân Tensiz irmez safâ-yı 'aşka revân</p> <p>Bellüdüdür bu mukarrer insâna Zer'a lâzımdur arz ile dâne</p> <p>Rûhsız ten füsürde toprakdur Toprağın kadri gâyet alçakdur</p> <p>Cism ile perveriş bulur ervâh Cân ile menzilet bulur eşbâh</p> <p>Kâlbun âşikâre ten pinhân Bu ikiden doğar safâ-yı cihân</p> <p>Hikmet-i izdivâca asl-ı haber Bilmek istersen ey güzîn-i beşer</p> <p>Râh-ı hizmetde eyle sa'y-ı dırâz Hâlık-ı kevne kıl namâz u niyâz</p> <p>Mahv ola sende cism-i zulmânî Toğâ âhir vücûd-ı nûrânî</p> <p>İzdivâcât-ı gayr ola peydâ Görmemiş dîde mislini aslâ</p> <p>Gûş neşnîde ânçünân ebedâ Lâ re'âhu'l-'uyûnu kattu meselâ</p> <p>İstimâ' itse gûş eger cüz'î Gûşlık mahv olurdı bi'l-küllî</p> <p>Berf ü yah görse nûr-ı şemsi eger Mahv olur ism ü resmi cümle gider</p> <p>Berf iken âhere döner ismi Bî-kesâfet latîf olur resmi</p> <p>Pes dırahtâna ol virür dermân Mürde diller bulur anunla revân</p>
---	--

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Tablo 10

Hz. Peygamber'in Adını Alayla Anan Adamın Ağzının Çarpılması hikâyesi (22a-b)	
Mesnevî	Sadîkî'nin tercümesi
آن دهان کژ کرد و از تسخر بخواند مر محمد را دهانش کژ بماند	Server-i enbiyâyı bir kemter Yansılar ağzını egirdi meger
باز آمد کای محمد عفو کن ای ترا الطاف و علم من لدن	İtdi hayli tesahhur ol şâhı Bilmedi müntakîmdür Allâhı
من ترا افسوس می‌کردم ز جهل من بدم افسوس را منسوب و اهل	Ağzı egirdi kaldı öyle garîb Tâ irişdi dehânı gûşa karîb
چون خدا خواهد که پرده‌ی کس درد میلش اندر طعنه‌ی پاکان برد	Geldi andan resûle ağzı sakîm Didi 'afv eyle ey resûl-ı kerîm
ور خدا خواهد که پوشد عیب کس کم زند در عیب معیوبان نفس	Lutfun oldı cihâna bezl ü 'atâ Eyledüm bilmedüm katunda hatâ
چون خدا خواهد که مان یاری کند میل ما را جانب زاری کند	Ey kerem kâni 'özüüm eyle kabûl İtme ben mesnedi zâr u melûl
ای خنک چشمی که آن گریان اوست وی همایون دل که آن بریان اوست	Anı 'afv itdi ol kerem-haslet Oldı nâgeh dehânı bî-'illet
آخر هر گریه آخر خنده‌ایست مرد آخربین مبارک بنده‌ایست	Bir kesin hazret-i hudâ-yı cihân Perdesin açmak isteyince hemân
هر کجا آب روان سبزه بود هر کجا اشکی روان رحمت شود	Ta'n-ı pākâna meyl ider cânı Fâş olur kendi râz-ı pinhânı
باش چون دولاب نالان چشم تر تا ز صحن جانت بر روید خضر	Sırta kasd itse gaybını Allâh Söylemez kimse aybını her gâh
اشک خواهی رحم کن بر اشکبار رحم خواهی بر ضعیفان رحم آر	Bir kula Hak diler kaçan yarı Dembedem kâr olur ana zârı
813-823/ I. cilt	Dîde giryân ola gönül sûzân Hak içün devlet anlarun her an Ağlayan buldı rahmet-i rahmân Kanda dollâb ola teber bostân Âb ider hâki gülsitân-ı adn Âb ile perveriş bulur gülşen

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Tablo 11

Farenin devenin yularından tutup çekmesi (91a-b)	
Mesnevî	Sadîkî'nin tercümesi
موشکی در کف مهار اشتری در ربود و شد روان او از مری	Aldı bir üştürün mehârını mûş Yola 'azm itdi çekdi ol bîhûş
اشتر از چستی که با او شد روان موش غره شد که هستم پهلوآن	Mûş bu hâle kıldı haylî gurûr Pehlûvânım diyü bulurdi sûrûr
بر شتر زد پرتو اندیشه‌اش گفت بنمایم ترا تو باش خوش	Vâkıf oldı şütür bu hâle 'ayân Açmadı lîk tutdı dilde nihân
تا بیامد بر لب جوی بزرگ کاندر او گشتی زیون پیل سترگ	Didi mikdârımı senün ey hâm İdeyim şimdicek sana i'lâm
موش آن جا ایستاد و خشک گشت گفت اشتر ای رفیق کوه و دشت	Bir ulu âba geldi bend-i sebîl Anda 'âciz kalurdi geçmedi pîl
این توقف چیست حیرانی چرا پا بنه مردانه اندر جو در آ	Turdı mûş anda huşk olup fi'l-hâl Didi üştür ana nedür ahvâl
تو قلاوزی و پیش‌آهنگ من در میان ره مباحث و تن مزین	Turma ey yâr râha 'azm idelüm Yol uzakdur ayak ayak gidelüm
گفت این آب شگرف است و عمیق من همی ترسم ز غرقاب ای رفیق	Sen kulavuzsın ey refik bana Tâbi'am ben tarîk içinde sana
گفت اشتر تا ببینم حد آب پا در او بنهاد آن اشتر شتاب	Didi yol virmez ey ulu bana âb Toldı cânım içinde havf ile tâb
گفت تا زانوست آب ای کور موش از چه حیران گشتی و رفتی ز هوش	Didi âbı derin midür göreyim Ne kadardur sana haber vireyim
گفت مور تست و ما را ازدهاست که ز زانو تا به زانو فرق هاست	Girdi üştür didiği zânûde Gel berü sen de olma âlûde
گر ترا تا زانو است ای پر هنر مر مرا صد گز گذشت از فرق سر	Didi ben mûr olam sen ejderhâ Ortada yok münâsebet kat'â
گفت گستاخی مکن بار دگر تا نسوزد جسم و جاننت زین شرر	Âb ammâ senün denizde eger Bin bana benzer olsa başdan aşar
تو مری با مثل خود موشان بکن با شتر مر موش را نبود سخن	Didi pes görme kendüni zinhâr Yakmasun tâ ki cân u cismüni nâr
گفت توبه کردم از بهر خدا بگذران زین آب مهلك مر مرا	'Aklunı başına vir aç gûşun Ne kelâmı var üştüre mûşun
رحم آمد مر شتر را گفت هین برجه و بر کودبان من نشین	Kendü akrânun ile eyle cidâl İrmesün sonra câna zahm-ı melâl

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009

این گنشتن شد مسلم مر مرا بگذرانم صد هزاران چون ترا	Didi kim tevbe eyledüm cebbâr Âbdan gel geçir beni ey yâr
تو رعیت باش چون سلطان نه‌ای خود مران چون مرد کشتیبان نه‌ای	Mûşa rahm itdi kıldı lutf u kerem Aldı arkasına geçirdi o dem
أنصیثوا را گوش کن خاموش باش چون زبان حق نگشتی گوش باش	Bu geçürmek bana müsellemdür Olsa yüz bin senün gibi kemdür
3436-3452/II.Cilt	Çün peyember degülsin ey 'âkıl Yüri ol gitdüğü yola 'âcil
	Anun ardınca kurtulasın tâ İrmeye cân u cisme zahm u hatâ
	Sen ki sultân degilsin ey tâmi' Emr-i sultâna ol yüri tâbi'
	Haberün olmayınca keşftiden Sakın evvel sürme bahre zevrakı sen
	Çünkü merd olmaya zebân-ı Hak İstimâ' eylemek gerek ancak
	Yanıluş söyleşen kıl istiğfâr Pâdişâhun öninde miskîn-vâr

Örnek Metin 1
(Meyvesinden yiyeğin ölmeyeceği
bir ağacı arayış hikâyesi, 92a-93a)

Bunı nakl itdi bir büzürg-i cihân
Ârif-i dehr ü nüktedân-ı zamân

Bir şecer var cihân içinde mukîm
Mîvesinden doğar hayât-ı 'amîm

Mîvesin kim ki yirşe ölmedi ol
Bâkî kaldı fenâya bulmadı yol

Didiler isteyen ne yirde bulur
Didi aksâ-yı Hind içinde olur

Bunı bir şehriyâr işitdi meger
Anı âşüfte eyledi bu haber

İstedi şâh ebed kıla ikbâl
Ana bir kimse eyledi irsâl

Vardı tâ Hinde geşt idüp seyyâr
Âkıbet kaldı gezmeden nâ-çâr

Niçe havf u hatar çeküp niçe bîm
Komadı bir cezîre bir iklîm

Memleket memleket iderdi sü'âl
Gördi olmaz bu dehr içinde muhâl

Her haber sordığınca âdeme ol
Haml iderdi cünûna ehl-i 'ukûl

Rîş-hande eyleyüp ana niçeler
Olmaz efsânenen virürdi haber

Niçesi dir nasîhat üzre ana
Ne 'aceb gussa vâki' oldı sana

Bu meşakkatdür olmaz efsâne
Yüri lâyıq degül bu merdâne

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Kimi eydür berây-ı istihzâ
Var fülân yirde bir şecer bâlâ

Şâhı vâla semâya hemserdür
Kulle-i çarha tâ berâberdür

Hem işitdin ki nâmı berg-i hayât
Ekl iden görmemiş cihânda memât

Gezdürüp derdmendi etrâfa
Saldılar gûşe gûşe eknâfa

Gezdi dünyâyı derbeder niçe sâl
Pâdişâh gönderürdi mâl ü menâl

Mübtelâ bu hevâda âvâre
Âhirü'l-emr kaldı bîçâre

Gördi âhir bulunmaz ol maksûd
Zerre denlü nişânı yok mevcûd

Âkıbet döndi cânib-i şâha
Başladı yolda nâle vü âha

Geldi bir menzile irişdi nedîm
Anda bir şeyh olurdu hulki kerîm

Didi ben nâ-ümidî vü bî-kudret
Şeyhden ideyim taleb-i himmet

Varayım âsitânesin göreyim
Eşigi toprağında yüz süreyim

Şeyhe vardı gözinde eşk-i revân
Dâyim ağlardı nâ-murâd-ı cihân

Didi lutf eyle vakt-i rahmetdür
Tâ murâdum mahall-i rikkatdür

Didi maksûdunı beyân eyle
Göreyüm hâlünü 'ayân eyle

Didi şâh eyledi beni irsâl
Ser-nigûn oldu 'âkıbet ahvâl

Var imiş bir dıraht-ı hoş nâdir
Anı halk eylemiş 'aceb Kâdir

Kim ki yir mîvesinden ölmez imiş
Berg-i 'ömri cihânda solmaz imiş

Mîvesi mâye-i mahall-i hayât
Âb-ı hayvân gibi yiri zulumât

Bunca yıl geşt idüp cihânı tamâm
Kaldum efgende ey re'îs-i-enâm

Şeyh güldi didi ki çekme gumûm
Sen taleb kıldığun dıraht-ı 'ulûm

Şâhsârı semâ-yı bâlâda
Berg ü bârı hayâta âmâde

Ka'rı gâyet derin ziyâde basît
Gark olur gavtasında bahr-ı muhît

Bir denizdür ki cümle âb-ı hayât
Yokdur anda nişâne-i zulumât

Gâhî bahr oldu nâm u gâhî sehâb
Geh şecer gâhî şems-i 'âlem-tâb

Kalma sûretde ehl-i ma'nâ ol
Bulasın tâ cenâb-ı hazrete yol

Anda yüz bin me'âsirât-ı Hudâ
Cüz'î âsârdur sebât u bekâ

Örnek Metin 2
(Hz. Ömer zamanında birisinin,
kaşındaki beyaz kılı Ramazan hilâli
sanması hikâyesi; 109b-110b)

Dinle bir hoş hikâyet-i rengin
Ma'nîsi ney şeker gibi şîrin

'Ahd-i Fârûk idi zamân-ı 'Ömer
Rûze vakti irişdi halka meger

Görmek için hilâli kavm-i kesîr
Kûha 'azm itdiler sağır ü kebîr

Biri anlardan itdi egri hayâl
Didi kim ey halife işte hilâl

Görmedi âsümâna bakdı 'Ömer
Didi ol şahsa eyle toğru nazar

Ol hayâlündür öyle bil anı sen
Mâh olaydı anı görürdüm ben

Çeşm-i binâ küşâdedür bende
Yokdur ol denlü nûr u fer sende

Didi kıl destini biraz nemnâk
Kaşunı sil 'ayân ola eflâk

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

	Örnek Metin 3 (Kötü sesli müezzinin hikâyesi; 135a136b)
Sonra bak âsümâna gör mâhı Anla andan hakikat-ı râhı	Bir mü'ezzin ezân okıdı müdâm Kâfiristân içinde subh ile şâm
Ter idüp destini kaşın sildi Andan eflâke çok nazar kıldı	Savtı gâyet kabîh idi murdâr Eyledi halk-ı 'âlemi bîzâr
Görmedi mâhı ol huçeste-hisâl Didi ey şâh gâyib oldu hilâl	Ol kadar zîşt idi nidâsı kabîh Har sadâsı yanında savt-ı melîh
Didi bir mi kaşundan ey 'âkıl Egilüp oldu çeşmüne hâyil	Didiler itme gel bunı ey yâr Olur andan 'adâvet bisyâr
Egri bir kıl bedende eflâke Mâni' oldu tarîk-i idrâke	Anı terk itmedi kabâhatden Söz eser kılmadı cehâletden
Cümle eczâsı egri olsa eger Hergiz olsun mu anda toğru nazar	İhtirâz itdi fitneden her kes N'eyesün sâkin olmadı ol has
Râst kıl toğrulardan eczânı Göresin tâ ki kadr-i bâlânı	Ana bir kâfir eyledi ikrâm Kıldı vâfir 'atâ vü çok in'âm
Râst eyler terâzû mîzânı Hem terâzû sakım ider anı	İtdi haylî ziyâde bahş u ni'am Virdi bir câme-i latîf ana hem
Oldı her kim ki kemlere hem-seng Kaldı kemlikde 'aklı vâlih ü deng	Didi irdüm senünle rahata ben Ne güzel savt olur bu savt-ı hasen
Yüri ağyâra sen eşiddâ ol Bulmasun hasm-i bed revânuna yol	Dem-i 'Îsâ demün ye râhat-ı rûh Bana andan irişdi feth ü fütûh
Ser-i ağyârı kat'a şemşîr ol Ko bu rûbehligi yüri şîr ol	Bir kızum var latîf ü serv-i hırâm Mü'min olmak murâd iderdi müdâm
Tâ ki terk itmesün seni yârân Kılmasun varunı 'add ü tâlân	Olmadı def' ü ref'ine çâre Beni itdi ziyâde âvâre
Bu gülün düşmenidür has u hâr Hârı def' eyle gül sana ola yâr	Gönlin almış muhabbet-i îmân Olmadı çâre def'ine imkân
Dostlukdan gelür müdâm İblîs Güne güne kılur velî teblîs	Ol kadar eyledüm velî tebdîr Kimsenün kavli itmedi te'sîr
Merd isen gûşîş eyle merdâne Muttasıl kasd ider 'add u câne	Beni ol gussa kıldı zâr u nizâr Kaldum âvâre gitdi sabr u karâr
Sa'y u cehd eyle er gibi dâyim Ol şakî dilde olmasun hâkim	Giceler girmez oldu çeşmüne hâb Hâlüm ol gamdan oldu küllî harâb
Eyle zecr ü cefâ 'adûya müdâm Dostlar yâr ola katunda tamâm	Bu mü'ezzin meger okurken ezân

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Duhterüm dinledi sadâyı hemân	Benzer ol nâra düşse bir yire ger Zerresi cümle şehri nâra yakar
Didi bu savt-ı bed nedür mekrûh Toldı gönümde gussa vü endûh	Mustafânun dilinde necm-i hüdü Garba dek zulm ü küfri kıldı fenâ
Hîç 'ömrümde böyle zişt âvâz İstimâ' itmedüm 'aceb nâ-sâz	Her ki îmâna geldi buldı hayât Irak irmez ana fena vü memât
Didi kız kardeşi bu savt-ı kabîh Müslümânlar ezânıdır ki fasîh	Hiledür kâfirün bu güftârı Yokdur aslâ çerâğınun nârı
Ya'nî eylerler anları da'vet Cem' olur mescide gelür ümmet	Şeyhün îmânı âfitâbı henüz Cânı şarkından açsa 'âleme yüz
İ'timâd itmedi anun sözine Bakmadı yüz çevürdi hem yüzüne	Genc olur tâ serâya dek bu zemîn Cümle bâlâ olurdu huld-ı berîn
Sordı bir gayrdan yine tahkîk Şüphesüz ol da eyledi tasdîk	Cânı var âfitâb u bedr-i münîr Cismi var hâksâr u arz-ı hakîr
Levni zerd oldu duhterün ol dem Cânına düşdi hüzn ü derd ü elem	Ey 'aceb bu mı Bâyezîd-i cihân Ol midur yohsa eyle şerh ü beyân
Gönli serd oldu muhkem îmâna İrdi andan safâ dil ü câna	Bu ise Bâyezîd eger nedür o Eyledi nûrı âsümâna gülû
Bana gâyet irişdi zevk ü sürûr Hâsıl oldu gönülde şevk u huzûr	Ol ise pes nedür 'aceb bu beden Düşdüm ol hâl içinde hayrete ben
Anun âvâzı eyledi beni şâd Gönlümü kıldı gussadan âzâd	
Lâ-cerem eyledüm anı da'vet Vâcib oldu ki eyleyem hürmet	
Kâdir oldukça eylerem ihsân Kıldı zîrâ ki derdüme dermân	
Kudretüm yitse dürr ü güher ile Toldururdum dehânımı zer ile	
Ol mü'ezzin gibi senün şânun Reh-zendür bu yolda îmânun	
Sıdk u îmân Bâyezîde velî Çekerem hasreti ziyâde velî	
Âferîn Bâyezîde sad tahsîn İdemez kimse rif'atin ta'yîn	
Düşse bir katre bahr-ı îmânı Katresi gark iderdi 'ummânı	

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Kaynak Metin	Gülşehrî (Yavuz, 2007: II/309)	Sadîkî (63a-b)
آن یکی نحوی به کشتی در نشست رو به کشتیبان نهاد آن خودپرست	Gemiye oturdi bir nahvî meger Sandı kim denizde yok hafv u hatar	Birisi 'ilm-i nahve mâhir idi Bil ki akrân içinde nâdir idi
گفت هیچ از نحو خواندی گفت لا گفت نیم عمر تو شد در فنا	Gemici gemiyi düzedür-idi Bâdbân ağacın uzadur-ıdı	Oldı bir gün meger gemiye süvâr Gemici yâre itdi istifsâr
دلشکسته گشت کشتیبان ز تاب لیک آن دم کرد خامش از جواب	Geh gemide olur-ıdı gâh suda Gemicinün işi oldur pes n'ide	Didi mellâha ey mübârek-fâl Hiç nahvîden anladun mı me'âl
باد کشتی را به گردابی فکند گفت کشتیبان بدان نحوی بلند	Bir nice kim bâdbân kurmuş-ıdı Nahvinun katında oturmuş-ıdı	Didi bilmem didi revâ mı sana 'Ömrünün nısfı zâyı' oldı fenâ
هیچ دانی اشنا کردن بگو گفت نی ای خوش جواب خوبرو	Gemiciye nahvî eydür iy 'azîz Nahv-ıla lafzı kılur mısın temiz	Hayli rencide oldı keştîbân Sabr idüp itmedi veli i'lân
گفت کل عمرت ای نحوی فناست ز انک کشتی غرق این گردابهاست	Hiç nahv okıduğun var mı senün Kim hüner hâsıl kıla cân u tenün	Bâd keştîyi saldı girdâba Hafv u haşyet brakdı ahbâba
محو می‌باید نه نحو اینجا بدان گر تو محوی بی‌خطر در آب ران	Ref' i ü nasb u cer nedür bilür misin Fâtiha i'râbını kılur mısın	Döndi nahvîye söyledi mellâh Didi yüzmektedür bugün iflâh
آب دریا مرده را بر سر نهد ور بود زنده ز دریا کی رهد	Eydür armadum ben ol müşkilde rây Nahvî eydür yarı 'ömrün yoğa say	Var mı fi'l-cümle yüzmeden haberün Yohsa çıkmaz bugün senün eserün
چون بمردی تو ز اوصاف بشر بحر اسرار ت نهاد بر فرق سر	Nahvî okımadun-ısa bî-gümân Yarı 'ömrün fânî olmış iy fülân	Didi bilmem didi kim öldi tenün Küllî 'ömrün fenâya gıtdi senün
ای که خلقان را تو خر می‌خواندای این زمان چون خر برین بیخ ماندای	Gemiciyi hasta kıldı bu hitâb İla ol dem virmedi ana cevâb Kim hatâdan her kim anladı savâb Her su'âle vire vaktinde cevâb	Gark olur keştî şimdi ey miskîn Gıtdi 'ömrün hebâya anla ta'yın
گر تو علامه زمانی در جهان نک فهای این جهان بین وین زمان	Gemi bir girdâba düşdi nâgehân Gemici nahvîye eydür iy fülân	Nahv lâzım degül bu deryâda Mahvdur bunda lâzım üftâda
مرد نحوی را از آن در دوختیم تا شما را نحو محو آموختیم	Hiç denizde yüzmeğ öğrendün midı Yâ suya düşesüni sandun midı	Mürdeyi garka eylemez deryâ Göttür başı üstine bâlâ
فقه فقه و نحو نحو و صرف صرف در کم آمد یابی ای یار شگرف	Eydür ol ahvâli hiç öğrenmedüm Deniz içine giresüm sanmadum Kamu dürlü 'ilm ü hikmet bende var İla bir yüzmeğ kim ol fen sende var	İhtiyâr ile çün fenâ bula er Mahv ola anda cümle vasf-ı beşer
	Gemici nahvîya eydür pes kamu 'ömrün oldı şimdi fânî iy 'amü	Bahr-ı esrârını garîk itmez Cânı bâkî kalur ebed yitmez
	Yüzici suda el ayak urısar Yüzmeyen 'ömri fenâya varısar	Her kemâl u me'âlî dünyânun Garkdan eylemez rehâ cânun
	Gemiciye sorma kim nahvı mısın Gemiye sor kim deniz mahvı mısın	
	Mahv-ıla kurtıla denizden kişi Yohsa nahv-ıla kaçan bite işi	
	Mahv işe gelür denizde iy refik Nahv-ıla kesmege yaramaz tarik	
	Nahvı bunda mahvılar hiçe saya	

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009

	<p>Mahv-ısan kayırmadın düşgil suya</p> <p>Yüzemez-ısen suda çün ölesin Da'vılarundan kamu kurtulasın</p> <p>Ölü başına su ayagın ura Diri denizden kaçan cân kurtara</p> <p>Nahv-ıla anlamayasın bu dili Mahv-ıla hall idesin bu müşkili</p> <p>Nahv-ıla tenhâ bulunmaz bu 'ilel 'İlm-ile yalnız olmaz bu 'amel</p> <p>Nahvı elün denizde kaçan tuta Mahv olcagın meger işün bite</p> <p>'İlm oldur kim Hak'a rehber ola Cehl ola kim ilede ayruk yola</p> <p>'İlm çün senden seni alımadı Mislertüni kîmiyâ kılımadı</p> <p>Nahv-ıla Gülşehrî i'râbı bilür Mahv olıcak kamusından kurtılur</p> <p>Kamu nev'un bildi cins ü faslını İlla dahı anlamadı aslını</p> <p>Fıkh fıkhâ nahva nahvı sarfa sarf Asla kavuşmakdur iy yâr-ı şigerf</p>	
--	--	--

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Nahîfî (Çelebioğlu,1967: 1/98)	Nazmî (Can, 2009: 351-53)	Şâkir (Şâkir, 68b)
Oldı bir nahv-âşınâ keşti-süvâr Tutdı keştibâna rûy-ı ifihâr	Bir gemiye bindi bir nahvî meger İtdi ol hod-bîn gemiciye nazar	Bir gemiye bindi nahvînün biri Bakdı keştibâna ol hod-bîn-i cerî
Didi hiç nahv okudun mı didi lâ Didi nisf-ı 'ömrün olmuş hep hevâ	Didi hiç nahv okudun mı didi lâ Didi yarım 'ömrün olmuşdur fenâ	Didi hiç nahv okudun mı didi lâ Didi gitmiş nisf-ı 'ömrün ber-hevâ
Kalb-i keştibâna düşdi pîç ü tâb Oldı hâmüş itmedi redd-i cevâb	Gemiciye geldi bundan ıztrâb Lâkin ol dem virmedi ana cevâb	Dil-şikeste oldı mellâh-ı hüner Hiç cevâbın virmedi kıldı hazer
Zevrakı girdâba saldı tünd-bâd İtdi ol nahviye mellâh iştîdâd	Gemiye girdâba atdı rûzigâr Gemici didi ki ey nahvî-i yâr	Keştîyi girdâba saldı rûzgâr Çağırup mellâh didi nahviye zâr
Didi var mıdur sebâhatden haber Didi yüzmek bilmem ey pâkîze-ter	Yüzmeği bilür misin söyle bana Didi benden yüzmek isteme şehâ	Söyle yüzgeçlik bilür misin hoca Didi bilmem sorma benden ey koca
Didi külli 'ömrünü itdün tebâh Gark olur girdâba keştî şimdi âh	Didi cümle 'ömrün ey nahvî-i fenâ Gark olur şimdi gemi olmaz rehâ	Didi külli 'ömrün ey nahvî fenâ Çünkü bu keştî olur şimdi hebâ
Bunda mahv ister ko nahvî ey püser Mahv olursan âbdan yokdur hatar	Bunda mahv olmak gerek nahvî n'ider Mahv isen yûri suda yokdur hatar	Mahv lâzım nahve yir yok bunda hiç Mahvî isen bî-hatar dâl suya geç
Ber-ser eyler mürdeyi deryâ şehâ Zindeye deryâda müşkildür rehâ	Ölüyü deryâ başı üzre tutar Diri olan kimseyi deryâ boğar	Âb-ı deryâ mürdeyi başına kor Zinde deryâdan halâsî pekke zor
Ger olursan mürde-i vasf-ı beşer Bahr-ı esrâra olursın zîb-i ser	Olasın vasf-ı beşerden ey senî (?) Başı üzre tuta bahr ser seni	Çün sen evsâf-ı beşerden mürdesin Bahr-ı esrâr başına kor hurdesin
Ey ki halka 'ucb idüp harsın diyen Bir har-ı yah-mânde oldun şimdi sen	Sen ki halka har diyesin râygân Har gibi kaldun çayurda ol zamân	Ey sen halka eşek dirsın hemân Boz??da kaldun har gibi sen o zamân
Ger bu asrın sen isen allâmesi Bil fenâdur 'âlemün hengâmesi	Sen cihânda olsan 'allâme eger Pes fenâ-yı 'âlem işte it nazar	Sen isen 'allâme-i devr-i zamân Bil fenâdur bu zamân u bu cihân
Merd-i nahvî kissası ta'limdür Nahv-ı mahvî sizlere tefhîmdür	Nahvîyi vasl itdüm anun-çün buna Semt-i mahvî öğredem tâ kim sana	Merd-i nahvîyi anun-çün söyledük Nahv ile bu mahvî ta'lim eyledük
Fıkh-ı fıkh u nahv-ı nahv u sarf-ı sarf Fehm olur mahv u fenâdan harf harf	'ilm-i fıkh u kasd-ı nahv ü sarf-ı sarf Nâkıs olur dâ'im ey yâr-ı şikerf	Fıkh-ı fıkh u nahv-ı nahv u sarf-ı sarf Kurtulan âzürd bununla ey şigerf

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009